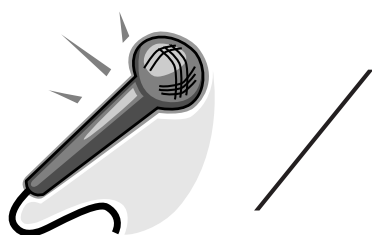

De anarchisten en het dure hotel

Leo Waaijers over Open Access

Leo Waaijers was van 1988 tot 2001 bibliothecaris in Delft, van 2001 tot 2004 bibliothecaris in Wageningen, van 2005 – 2008 projectmanager bij SURF. Nu is Waaijers gepensioneerd, maar op afroep nog actief, onder andere als Open Access consultant.

Leo Waaijers

foto Annemiek van der Kuil | PhotoA.nl

Mijn start in 1988 als bibliothecaris van Delft is eigenlijk ook de start geweest van mijn denken over Open Access. Het is begonnen als verzet tegen de prijsstijgingen die de uitgevers konden doorvoeren vanwege het monopolie op de copyrights. Het was echt 11% per jaar; dat stak.

Onze eerste intentie was: harder onderhandelen, en als we onze zin niet krijgen, zeggen we de tijdschriften op. Dat opzeggen was natuurlijk een illusie. Je moet dat als collectief van bibliothecarissen doen en die krijg je nooit allemaal op één rij. De mogelijkheid om zelf iets te gaan doen, het Open Access alternatief, kwam toen geleidelijk op.

Scholarly skywriting

Vóór de tijd van het world wide web waren er wel vage plannen, maar je wist niet precies hoe je het moest aanpakken. Harnad ¹ noemde dat 'scholarly skywriting', je schreef als geleerde je vondsten in de lucht zodat iedereen het kon zien. Maar hoe we dat handen en voeten moesten geven wist niemand. Dat werd pas mogelijk met de komst van het world wide web.

Waarom Open Access?

Mijn benadering is: iedereen die wetenschappelijk onderzoek financiert, kan daar voor-

waarden aan stellen – sterker nog: stelt daar al voorwaarden aan. Onderwerp, omvang, duur en andere zaken worden bepaald; maar als je het dan serieus meent bepaal je natuurlijk ook dat de resultaten open toegankelijk moeten zijn. Als je er over nadent, is het vreemd: er worden vermogens in het onderzoek gestoken, en komen daar dan publicaties uit, dan kijkt niemand daar naar om.

Het vervelende is, dat de negatieve beeldvorming rondom Open Access in de beginperiode bewust in de hand is gewerkt door de uitgevers. Het zou om inferieure publicaties gaan, niet peer-reviewed. Ik heb dat zelf meegemaakt. Nu gebeurt dat niet meer omdat het volstrekt achterhaald is. Zelfs uitgevers die sterk tegen Open Access zijn komen met dat verhaal niet meer weg ². Moet je eens kijken naar die PLoS-tijdschriften (Public Library of Science, *red.*), die scoren voortreffelijk, ook in de klassieke citatie-indexen. De meeste wetenschappers mochten willen dat ze daarin mochten publiceren.

Soms doet een onderzoeker nog wel eens stoer: 'Wat denk je wel, als ik in Nature kan publiceren, doe ik dat niet in een Open Access-tijdschrift.' Ik vraag dan maar: 'Oh, heeft u al eens in Nature gepubliceerd?' Er is maar een paar procent die daar wel eens in publiceert.

Noten

¹ Wikipedia. Scholarly skywriting:

http://en.wikipedia.org/wiki/Scholarly_Skywriting

² Leo Waaijers: Publish and cherish with non-proprietary peer review systems www.ariadne.ac.uk/issue59/waijers

Citaties maatgevend voor kwaliteit

Er zijn zoveel redenen om een artikel te citeren, daar is de vermeende kwaliteit (want hoe meet je zoiets?) er maar één van. In mijn Delftse tijd was er een artikel van de natuurkundigen Pons en Fleischmann, dat ging over koude kernfusie. De hele wereld stortte zich erop, maar het bleek een canard te zijn, flauwekul. Dat artikel werd ongelofelijk veel geciteerd – eerst omdat men

schrift. Op dat niveau kunnen uitgevers zelf ook actie ondernemen en ze doen dat ook. Als een tweede echelon tijdschrift één keer een Nobelprijswinnaar zo ver weet te krijgen dat hij daarin publiceert, vliegt de impactfactor omhoog. Alle andere schrijvers profiteren daarvan mee. Ze zijn opeens veel 'beter'. Of de uitgever schrijft zelf een editorial waarin hij alle artikelen citeert die het afgelopen jaar in zijn tijdschrift stonden. Meteen stijgt de impactfactor enige punten.

De vraag is natuurlijk wel: hebben we een beter systeem?

De parabel van de jaarlijkse anarchistenbijeenkomst

De econoom Bergstrom uit Berkeley vertelde dit verhaal:

Ieder jaar komen anarchisten bij elkaar in een hotel, om ervaringen uit te wisselen etc. Op een gegeven moment verhoogt de hoteleigenaar de prijs. De anarchisten mopperen wat, maar ze willen toch blijven vergaderen, dus ze blijven in dat hotel.

De eigenaar denkt: daar kom ik mooi mee weg, dus hij gaat gewoon door met de prijsverhogingen. Na jaren is er een fors prijsverschil ontstaan met andere hotels. Als ze protesteren bij de eigenaar, zegt hij: ja maar mijn dienstverlening is veel beter.

De anarchisten gaan kijken bij de andere hotels, maar daar zijn de zaaltjes hetzelfde, en de kamers, en het eten...

Wat ligt er meer voor de hand dan dat ze naar een ander hotel gaan? Maar: dan moeten ze wel een gezamenlijke beslissing nemen – en het zijn anarchisten, dus dat kunnen ze niet.

Zo is het ook bij academici, zegt Bergstrom: als ze met zijn allen overstappen naar een ander publicatiemodel is het klaar. Maar omdat ze niet kunnen coördineren, omdat het allemaal anarchisten zijn met elk hun eigen eilandje, blijven ze gevangen in dat dure systeem.

Ted Bergstrom, The parable of the Anarchists Annual Meeting:

www.econ.ucsb.edu/~tedb/Journals/anarchists.pdf

dacht dat het waar was, en vervolgens minstens zoveel omdat iedereen wist dat het onzin was.

Er zijn ook citatiekartels: als jij mij citeert, citeer ik jou, en hem citeren we niet. En een-derde van de citaties bestaat uit zelfcitaties, ook zoiets. Wat moet je daar nu weer mee? Of siercitaties: het staat chique om een Nobelprijswinnaar te citeren, ook als je hem helemaal niet gelezen hebt.

Dus er zijn heel veel redenen om te citeren. Daarmee is het een uiterst dubieuze maat voor kwaliteit, zeker als je het nog een niveau hoger tilt, naar de Journal Impact Factor van het tijd-

Open Access en kwaliteitsbeoordeling

Ondertussen is wel duidelijk dat Open Access tot meer citaties leidt. De discussie is nog of dat zo blijft, gemeten over de totale levensduur van het artikel? Bij Open Access heb je een groter begineffect, en een 'gesloten' artikel start langzamer, maar loopt wellicht langer door. Dat kunnen we nog niet meten, want Open Access-artikelen zijn te jong daarvoor. Evengoed blijft een snelle start interessanter dan een langzame start. Dan heb je de buit maar meteen binnen. Zo denk ik dan.

Het zou goed zijn om promovendi en wetenschappers goed in te lichten over dit onderwerp. Er is veel over gepubliceerd, maar dat wordt maar weinig gelezen. De betekenis van citaties en impactfactor voor kwaliteit, hoe je citaties kunt beïnvloeden, daar kun je mensen over inlichten.

Voor de disciplines die nog niet zo citatie-verslaafd zijn, zou je eens heel goed moeten nadenken of je die kant wel op wil. De 'harde' wetenschappen zitten er nu eenmaal in verstrikt. Managers lopen hijgend achter de citatielijstjes aan, die vaak ook de basis vormen voor oordelen over instituten of universiteiten. Dat houdt het systeem in stand. Maar als je dat nog niet hebt, is de vraag wat je zou moeten doen. Open commentaarsystemen zijn dan misschien wat bewerklijker, maar op termijn ook betrouwbaarder.

Open Access maakt ook andere vormen van kwaliteitsbeoordeling makkelijker, omdat men er open en makkelijk bij kan. Wat er nog aan zit te komen, dat wordt heel belangrijk, zijn de

'Over tien jaar hebben we Open Access'

nieuwe linkmechanismes, de rdf-links, waardoor er tweewegverkeer ontstaat. Het ding dat geciteerd wordt, weet ook dat er naar hem geciteerd wordt, en waarom. Dat kan enorme vooruitgang opleveren bij citatieanalyses, je kunt relaties tussen dingen beter beschrijven.

Met web-2.0-achtige technieken kun je ook commentaar op het artikel meenemen in het proces, de zogeheten *social tagging*. Je kunt annotaties meenemen, het wordt dynamischer. En alles draagt bij aan het kwaliteitsoordeel: ah, die beroemdheid vond er dat van.

Je kunt *open peer review* processen starten³; er zijn al tijdschriften die ermee experimenteren. Het heeft meerdere kanten. Men zegt dat reviewers terughoudender worden om een negatief oordeel uit te spreken: het gaat over collega's en het is openbaar te zien. Maar een tijdschrift dat ermee experimenteerde zei: dat is niet zo, die oordelen zijn minstens zo kritisch, want tegelijkertijd is dat oordeel openbaar⁴. Als een reviewer ieder artikel geweldig vindt, gaat zijn eigen geloofwaardigheid achteruit. Wel zal een openbaar kritisch oordeel zorgvuldig onderbouwd moeten worden. Maar daar is ook behoefte aan. Soms stellen die anonieme besloten oordelen niet veel voor.

Er zijn ook experimenten waarbij het artikel in omloop wordt gebracht als een voorlopige versie waarop je kunt commentariëren. De schrijver krijgt dan een zekere tijd om er iets mee te doen, en dan komt de definitieve versie in omloop. Zo

ontstaat er een soort open dialoog. Ook die kan informatief zijn over de kwaliteit van het artikel (en de commentatoren.)

Goede meetmethodes

Ik heb niet zomaar een antwoord op de vraag, wat de goede meetmethodes zijn voor de kwaliteit van een artikel. Men probeert het aan de ene kant te zoeken in verbreding van het aantal meetgegevens, dus naast citaties ook gebruiksanalyses, downloads bijvoorbeeld. Daarmee breng je ook een andere groep gebruikers in kaart. Bij citaties gaat het vooral om de academische wereld, die citeren elkaar. Maar een gewone gebruiker, een bedrijf, een particulier, een huisarts of patiëntenvereniging, een onderwijsgever, die halen de gegevens op en doen er iets mee. Die publiceren niet, dus citeren ze niet. Dat geeft een ander beeld van het belang.

Ik herinner me een lezing van een jonge wetenschapper uit Wageningen, die publiceerde in Open Access. Hij had er een tijdje over gearzeld, het in de vakgroep bediscussieerd, en toen hij het toch ging doen, beviel dat heel goed, want naast commentaar uit de wetenschappelijke hoek kreeg hij commentaar uit heel onverwachte hoeken, van mensen die normaal niet bij zo'n tijdschrift kunnen. Matschappelijk commentaar, uit ontwikkelingslanden. Maar ook commentaar van economen: ja, dat mag technisch allemaal

wel waar zijn, maar heb je wel eens gedacht aan de economische effecten van wat je voorstelt? Voor een universiteit als Wageningen zal dat mogelijk wat relevanter zijn.

Samengevat: ik denk dat het toevoegen van gebruiksmetingen aan citaties een belangrijke aanvulling is, omdat je een andere groep, een ander soort gebruik van het artikel blootlegt; en dat openheid, met de mogelijkheid van commentaar, annotaties, een goede stap vooruit is.

Lesmateriaal open toegankelijk

Open Courseware is natuurlijk de beste reclame die je kunt hebben. MIT doet dat, die zet zijn cursusmateriaal gewoon gratis online. Sommigen zeggen hier: dat is zonde. Daar kun je een tientje voor vragen. Ja, en dan kun je dat tientje

Noten

³ Leo Waaijers: *Quality and impact of scholarly communication in an Open Access environment. Working paper for SURF. January 2009.*

⁴ *Het tijdschrift Biology Direct: www.biology-direct.com/info/about/*

besteden aan een advertentie voor je instelling, om te vertellen hoe goed je bent... Maar zet nou eens een goed stuk onderwijs op het net. Dan zeggen potentiële studenten: oh, dát is goed... dáár wil ik studeren!

MIT zegt: kijk, dit is ons cursusmateriaal, goed hè? En als je nou bij ons komt, dan studeren we in een kring, professor erbij, studenten die elkaar inspireren, interactie, face-to-face contact... Dat werkt. Daar komen de studenten op af, gelokt door het goede onderwijsmateriaal.

Boeken die gratis digitaal in omloop worden gebracht, verkopen beter dan wanneer dat niet gebeurt. Als je een digitaal boek goed vindt, kun je drie dingen doen: honderden pagina's op je scherm gaan zitten lezen, dan word je gek; je kunt op de printknop drukken, dan moet je er gaatjes in prikken en het in een ordner doen - of je drukt op de bestelknop en voor enkele tientallen euro's heb je dat boek. Dan doe je dat toch?

Toekomst

Open Access wordt uiteindelijk de toekomst. Dat staat voor mij vast. Alleen gaat het zoveel langzamer dan nodig is. Er zijn teveel belanghebbende partijen die denken: ieder jaar dat we dat oude model overeind houden is meegenomen, is 35-40% winst. Want zoveel winst wordt er gemaakt.

Er zit bij de universiteiten ook veel angst om radicaal nieuwe stappen te zetten. Die angst wordt ook gevoed: gooi geen oude schoenen weg voordat je nieuwe hebt, zeggen de uitgevers... het peer reviewsysteem komt misschien wel onder druk... apekool! 'Open Access moet wel, maar nu even niet', lijkt op dit moment de stand van zaken bij universiteiten.

Maar universiteiten hebben wel degelijk de mogelijkheid om iets te veranderen; zij zijn de financiers van het onderzoek. Alleen moeten ze het niet in hun eentje doen, want ze staan tegenover machtige partijen. Dus moeten ze hun stappen combineren, coördineren - en daar

zijn ze nou net zwak in. Als ze dat goed zouden kunnen, hadden ze immers al lang zelf de peer review georganiseerd. Maar een redactie bij elkaar houden, het organiseren van de peer review; het is een vak apart om al die kikkers in de kruiwagen te houden. Universiteiten kunnen dat niet, en uitgevers kunnen dat nou net wel. Daar mogen ze van mij best voor betaald worden. Universiteiten, maar ook NWO en andere financiers, zouden de organisatie van de peer review openbaar kunnen aanbesteden. Laat uitgevers maar voorstellen indienen. Die kun je selecteren op basis van de beste prijs-kwaliteitverhouding. Voorstellen die blijven uitgaan van copyrightoverdracht komen uiteraard niet in aanmerking.

Compact

Daarom vind ik dat nieuwe initiatief, Compact, erg goed. MIT, Harvard, Cornell, Berkeley, Dartmouth, vijf grote universiteiten, *zijn samen naar buiten gekomen met dit plan om een gelijk speelveld te maken voor peer-reviewed Open*

Accesstijdschriften. Eindelijk een gezamenlijke stap na de fase van de verklaringen: de Berlin declaration, de Budapest declaration... Allemaal mooie woorden, maar nu zijn er voor het eerst vijf prestigieuze universiteiten die ook doorzetten op operationeel gebied. *Ik hoop dat de Europese universiteiten mee gaan doen met dit initiatief.*

De voorwaarden zijn heel simpel: je moet een Open Access policy hebben (als je de Berlin declaration hebt ondertekend is dat al zo) en je moet een fonds vormen voor Open Access publicaties. Dat fonds mag zo klein of groot zijn als je wilt, maar moet aan een paar voorwaarden voldoen. Het moet structureel zijn; niet het ene jaar wel en het andere niet. Het moet om apart geld gaan: als je niet in Open Access publiceert, mag je er geen microscoop of computer van kopen of naar een conferentie gaan. Dat mag je immers met het collectiebudget van de bibliotheek ook niet. Tenslotte mag het alleen gebruikt worden voor tijdschriften, die geregistreerd zijn bij de Directory of Open Access Journals (DOAJ), de lijst van kwaliteitsgeselecteerde tijdschriften - op dit moment ruim 4300 - die de Universiteit van Lund bijhoudt ⁵.

Zo'n initiatief zet echt druk op de markt, als dat aanslaat zeggen uitgevers: ik wil mijn tijdschrift bij DOAJ registreren. Dat kan dan, als het maar Open Access en peer-reviewed is.

Toen ik in 1988 begon, was het voor mij zo duidelijk, ik zei toen: over tien jaar hebben we Open Access. Nou, er is geen standpunt dat ik zo lang heb kunnen volhouden. Ik zeg het nog steeds: over tien jaar hebben we Open Access!

Noten

⁵ Stuart M. Shieber. *Equity for Open-Access Journal Publishing*. In *PLoS Biology*: www.plosbiology.org/article/info:doi/10.1371/journal.pbio.1000165

- Nationale website van SURF met alle informatie over Open Access: www.surffoundation.nl/openaccessnl/themas/openonderzoek/OpenAccess/Pages/Default.aspx
- Open Access aan de Rijksuniversiteit Groningen: www.rug.nl/bibliotheek/informatie/beleid/openAccessPubliceren
- Directory of Open Access Journals (DOAJ) www.doaj.org/
- The Compact for Open-Access Publishing Equity: www.oacompact.org